

Саха Өрөспүүбүлүкэтин
Үөһээ Дьааны оройуонун
МБҮӨТ «Арыылаах орто оскуолата»

Дьииэ кэргэннэ аабыыны көбүлээһин

Суруйда: Горохова Л.С.
Педагог-библиотекарь

Бала бөһүөлэгэ

2021 сыл

Дьийэ кэргэннэ аабыны көбүлээһин

Кинигэни аабы хайдахтаах курдук үтүө дьарыгый? Үйэлэр тухары киһи-аймах билиигэ-көрүүгэ тардыһар. Оттон сатаан аабар, үөрэхтээх киһи кинигэттэн үгүс билиини ылар. Кинигэ биһигини ааспыты уонна кэлэри кытта сибээстиир, тулалыыр эйгэ кистэлэннэрин арыһар, киһи өйүн-санаатын сааһылыыр, дууһатын ыраастыыр, майгытын-сигилитин көннөрөр дьикти сүдү күүстээх. Элбэхтик аабар киһи билиитэ-көрүүтэ киэн, тыла-өһө хомоһой, санаата сырдык, ырата ыраас, тыла-өһө баай буолар. Ол иһин кинигэ- киһи өйдөөх субэһитэ диэн этиллэр. Хомойуох иһин, билинни информационнай сайдыы кэмигэр, кинигэни телевизор, телефон солбуйан, аабы таһыма мөлтөөтө. Ону көбүлүүр сыалтан, кинигэ аабытын дьийэ кэргэнтэн саҕалыахха сөп дии саныбын. Оҕо аабар киһи буолан тахсара төрөппүттэн быһаччы тутулуктаах. Кинигэни сөбүлүүр ыалга аабарын сөбүлүүр оҕо улаатар. Төрөппүт дьийэ кинигэни сыаналыыр, аабар, бэйэтин холобурунан аабыга угуйар буоллабына, оҕо төрөппүттэрин холобуругар иитиллэн кинигэни аабыны ыарыһаппат, күннээҕи олоххо наадалаабын кинигэттэн буларга үөрэнэр, онтун туһанар. Аабар, кинигэни кытта үлэлииргэ үөрүйэх оҕо, үчүгэйдик үөрэнэр, наадалаабы сөпкө булар, дьийэтээҕи үлэтин толороругар ыарыһаппат, уроукка чуолкайдык эппиэттиир, тыла-өһө хомоһой буолар. Бу барыта аабыттан тутулуктаабын төрөппүттэр өйдүүлэрэ уонна көбүлээччи буолалларын билиэхтэрин наада. Ол иһин төрөппүт холобур буолан, бэйэтэ аабыхтаах, оҕо кыра эрдэбиттэн кинигэҕэ интэриэһи, аабыга умсугуйууну күөдьүтүөхтээх. Билинни төрөппүттэр бары үөрэхтээхтэр, аабы суолтатын бэркэ диэн өйдүүлэр.

Оҕо 1-2 сааһыгар, сана сангарар кэмигэр, эйэбэс сыһыан, билбэтин быһаарыы, оҕону кытта кэпсэтии, кини сайдарыгар олус улахан суолталаах. Онон оҕо анаан кылгас, тэттик хатыланар тыллаах, тулалыыр эйгэ туһунан, сааһыгар сөптөөх хоһооннору аабыахха, ырыалары ыллаахха сөп. 3-4 сааһыгар кинигэттэн кэпсээннэри, остуоруйалары ойууларын көрдөрө-

көрдөрө аафар, кэпсиир ордук. Бу сааһыгар оҕо чабылхай, үчүгэй ойуулаах, кыыллар, көтөрдөр тустарынан кинигэни сөбүлүүр. Кыра оҕо кинигэбэ суруллубуту барытын ис сүрөбүттэн ылынар, итэбэйэр, кинигэни доҕор оностор. 5-6 сааһыгар кырачааннарга оҕолор тустарынан кинигэлэри аафан биэрэр олус наадалаах. Холобур, С.Омоллоон “Кырларга” диэн бэртээхэй кинигэни истибит оҕолор кинигэ геройдарын олохторун туһунан элбэҕи билэллэр, үчүгэй быһыыларын хайгыыллар, куһаҕаны сирэллэр. Манньык айымньылартан оҕо сыһыа үчүгэй уонна куһаҕан диэни арааран өйдүү үөрэнэр, үчүгэйи батыһа сатыыр. Кыра сааһыттан кинигэни доҕор оностубут оҕо оскуолаҕа киирэн аафаран сөбүлүүр, үөрэҕи холкутук ылынар. 6-7 саастаах үөрэнээччилэр бастакы кинигэлэрин “Букубаары” бүтэрбиттэрин үөрүүтэ буолар. Онтон ыла ааҕыы эйгэтигэр киирэн, талбыт кинигэлэри, кэпсээннэри, хоһооннору, таабырыннары, остуоруйалары ааҕаллар. Кинилэр саастарыгар сөп түбэхэр кинигэни ааҕаллара ордук. Олус халын эбэтэр улахан роман алын кылаас оҕотун кинигэттэн салыннарыан, салгытыан, тэйитиэн сөп. Кыра саастаах ааҕааччы кылгас айымньыны, сотору бүтэри ааҕара ордук. Маны төрөппүт оҕотун кытта библиотекаҕа сылдьан, кинигэ таларыгар көмөлөһүүн наада. Оҕо улаатан истэбин аайы ааҕар интэриэһэ уларыйар. Обургу оҕо төрөппүт бэйэтэ аахпыт кинигэтин ааҕарга сүбэлиирэ ордук. Аахпыт кинигэни ырытыы, сэхэргэһии оҕо өйдөөн ааҕарыгар көмөлөһөр. Элбэхтик ааҕар оҕо үчүгэйдик суруйар, үөрэбэр ыарырҕаппат. Ааҕартан akkaастанар оҕо төрөппүтэ интэриэһинэй кинигэни булан биэриэхтээх. Кинигэ ордук чабылхай түгэнин ааҕан, сэргээтэбинэ-салгыы бэйэтигэр аахтара биэрэр ордук. Төрөппүт оҕото ханнык кинигэни сэргиирин билэн, булан биэриэн сөп. Оҕо бэйэтэ баҕаран, дьулуһан ааҕар эрэ буоллаҕына тугу эмэ ситиһиллэр. Ааҕа олорон эбэтэр ааҕан бүтээт хайаан да аахпыты ырытар-кэпсэтэр олус туһалаах буолар. Кинигэ геройдарын тас көрүүнэрин, тутта-хапта сылдьалларын, быһыыларын-майгыларын туһунан тугу саныырын ыйыталаһан, толкуйдатан, оҕо бэйэтэ тус санаатын этэрэ ордук. Ааҕыы түмүгэр, кэпсэтии дьийэ кэргэни

чугасаһыннарар, төрөппүт уонна оҕо бэйэ- бэйэлэригэр эрэнэллэрэ, итэҕэйэллэрэ дириниир. Дорҕоонноохтук ааҕы оҕо өйүн-санаатын сайыннарар, тылын саппааһын байытар, билиитин- көрүүтүн кэнэтэр, уйулҕатын күүһүрдэр, араас сана иэһиилэри үөскэтэр. Аахпыты тула кэпсэтии оҕо толкуйун сайыннарар, санаатын сайа этэ, бэйэтин санаатын туруулаһан көмүскүү, атын санаалаах киһини тулуйа истэ, атыттар сөптөөх этиилэрин кытта сатаан сөбүлэһэ, бэйэ сыыспытын билинэ үөрэнэр. Бу оҕо эрдэбиттэн дьиэтигэр иитиллибит сатабыллар улахан киһи буоллаҕына олоҕор төһөлөөх көмөлөөх буолуохтарай.

Дьиэ кэргэнинэн ааҕы туһатыгар биир сүрүнэ-оҕоҕо ааҕар усулуобуйаны тэрийии буолар. Ыал, кыра да буоллар, дьиэтигэр библиотекалаах буолара наада. Оҕо ааҕа олорор кэмигэр аралдьыппат, мэхэйдээбэт, соруммат ордук. Бу ааҕыллыбыт айымньытын геройдарын, туох ис хоһооннооҕун , туох ситиһиилээгин, туох санааҕа, түмүккэ кэлбитин, кылгастык да буоллар, болҕомто ууран ыйыталаһан билиэххэ сөп. Оҕо кыракий ситиһиитин таба сыаналаан, кини үөрүүтүн тэннэ үллэстэн, сөптөөх түгэннэ хайҕаан, ааҕыга көбүлүөххэ сөп. Бу манньк ааҕы үлэтин түмүгэ оҕону майгы-сигили өттүнэн иитэр, олохтоох өйдөбүллэри үөскэтэр, үчүгэйи куһаҕантан араара үөрэтэр. Оҕо эргиччи сайдыылаах, бэйэтэ тус көрүүлэрдээх уонна онтуларын сатаан туруулаһан көмүскүүр кыахтаах киһи буола улаатар.

Билигин оҕо баһыйар өттө телефон, телевизор, компьютер интэриэстээх буоллулар. Ол олохпут сайдыыта оннук, ол иһин электроннай кинигэлэр, IT библиотекалар элбээн эрэллэр. “Айар” кинигэ издательствота олус интэриэһинэй ойуулаах кинигэлэри, электроннай сыһыарыылаах учебниктары, электроннай саналаах ааҕар кинигэлэри таһаарар. Ол эрэн хоту улуустарга атыга кэлбэтэ хомолтолоох.

Биһиги бөһүөлөкпитигэр ааҕар дьиэ кэргэн син баар. Холобура: Вилюяна уонна Руслан Саввиновтар, Марияна уонна Николай Дьячковскайдар, Старостиннар о.д.а. Дьиэлэригэр улахан библиотекалаах ыаллар Валентина Герасимовна Павлова, Наталия уонна Петр Слепцовтар, Розалия Егоровна

Стручкова, Марианна Степановна Семенова, Мария Николаевна Колесова, Марфа Афанасьевна Ефимова, Ольга Нинеловна Сафонова уонна да атыттар.

Аабы уонна кинигэ ханнык да кэмгэ, хайа баҕарар киһиэхэ наадатын, үтүө доҕорбут, махталлаах үөрэтээччибит, наадалаах кэмгэ өйөөччүбүт буоларын умнубатарбыт, билигин олохпутугар ыччаппыт сизер-майгы, киһи быһыытынан үчүгэй буоларыгар, олоҕу таба өйдүүрүгэр уус-уран айымньынан иитэрбит диэн баҕалаахпын. Бэйэ холобурунан иитэн, ааҕар төрөппүттэрдээх оҕо кинигэни эмиэ таптыыр, умсугуйан туран ааҕар буоларын хас биридди төрөппүккэ өйдөтөн, быһааран биэрдэхпитинэ, ааҕар оҕолор эбиллиэ этилэр дии саныбын. Оскуоланы бүтэрэллэригэр сизер-майгы өртүнэн иитилилээх, киэн билиилээх-көрүүлээх, литератураны сатаан туһанар, үлэлиир, үөрэнэргэ бэлэмнээх дьон иитиллэн тахсалларыгар көмө-тирэх буолуо этэ.

Түмүктээн эттэххэ, кинигэҕэ тапталы иитии, толкуйдата үөрэтии, кинигэни аабыга өй-санаа уостубат наадыһытын үөскэтии, аабы культуратын үрдэтии- бу бүгүгүнү педагог-библиотекарь, учуутал, төрөппүт, иитээччи сүрүн сорууга. Онон кыра эрдэхтэриттэн оҕолорбутун кэрэҕэ угууарбыт, кинигэҕэ тапталы иитэрбит, киһи кэрэ, үтүө хаачыстыбаларын ылыналларын ситиһэрбит- биһиги бары сүрүн сыалбыт буоларын өйдүөх тустаахпыт.

Туһаныллыбыт литература:

1. «Иитии кыһата» (Школа воспитания) №4 (27) 2012. Научно-методический журнал.
2. Норуот педагогикатыгар тирэҕирэн. К.С.Чиряев аатынан Норуот педагогикатын Ороһутаабы киинэ, Норуот педагогикатын Ассоциациятын Үөһээ Бүлүүтээби салаата. Дьокуускай: 2013.
3. Чиряев К.С. Оҕону дьиэҕэ иитии. Дьокуускай: Компания «Дани-Алмас», 2017. Оросунский центр народной педагогики им. К.С. Чиряева, 2017.
4. Чиряев К.С. Оҕону дьиэ кэргэннэ иитии. Якутскай: Саха сиринээби кинигэ издательствота, 1973.
5. Чиряев К.С. Ыал ымыыта –ыччакка. Якутскай: Саха сиринээби кинигэ издательствота, 1981.